

službu osposobila i organizirala Crkva“ (str. 129). U sjeni preporoda biskupa Antunovića bio je onaj koji je započeo biskup Budanović, ali je bio svojevrsna prekretnica. Svjestan da za trajne uspjehe u nacionalnom i kulturnom prosvjetčenju Bunjevaca i Šokaca može jamčiti jedino uključenje laika u preporodne aktivnosti, materijalno pomaže i okuplja katoličke intelektualce te pokreće *Subotičku maticu* i *Zadužbinu*. Rad svjetovnjaka tako je činio okosnicu hrvatskog katoličkog pokreta u Bačkoj. Temunović zaključuje da je uza sve povijesne nedace uvijek ostajala jedna jezgra, od svećenika do svjetovnjaka intelektualca, koji su bili spremni preuzeti politički, kulturni i prosvjetni rad među svojim narodom.

Publikacije ovakvoga tipa, popularno pisane, temeljene na znanstvenim spoznajama nužne su zbog dostupnosti takvih sadržaja samim Hrvatima u Vojvodini. Posebnost joj čini što na jednostavan, sintetski i obuhvatan način prikazuje povijest Bunjevaca i Šokaca te čini važan pomak na području autorecepcije i autoprezentacije hrvatske manjine. Promatrajući ovo djelo u kontekstu negiranja hrvatstva Bunjevaca, nešto manje agresivno i Šokaca, smatramo ovu knjigu važnim doprinosom u učvršćivanju nacionalnog identiteta tih dviju skupina hrvatskog stanovništva u Vojvodini.

Mario Bara

Mario Bara, Tomislav Žigmanov, *Hrvati u Vojvodini u povijesti i sadašnjosti – osnovne činjenice*, Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Subotica, 2009., 100 str.

Knjiga *Hrvati u Vojvodini u povijesti i sadašnjosti – osnovne činjenice* rezultat je napornoga istraživačkog rada autorâ Marija Bare i Tomislava Žigmanova.

Objavljena je u Subotici 2009. godine. Nakladnik je Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata sa sjedištem u Subotici.

Među autorima koji se bave vojvođanskim Hrvatima postoji stanovito neslaganje glede definiranja njihova naziva. Tako neki autori u njihovu nazivu izbjegavaju toponim Vojvodina te koriste izraz „Hrvati u Bačkoj, Srijemu i Banatu“ jer po njihovu mišljenju bolje i vjerodostojnije ukazuje na vezanost Hrvata iz tog kraja za Hrvatsku, njezinu prošlost i sadašnjost. Autori Bara i Žigmanov skloniji su izrazu vojvođanski Hrvati iz više razloga, a među njima su: njegova uvriježenost u javnom diskursu, činjenica da označava jednu kulturološku, administrativnu i političku cjelinu u okviru Republike Srbije, te zato što se područja Srijema, Banata i Bačke prostiru u dvjema državama (Srijem i u Hrvatskoj, Bačka i u Mađarskoj, a Banat i u Rumunjskoj). Iako obje strane imaju jake argumente za svoje stajalište, ja sam se u ovoj recenziji odlučila koristiti nazivom vojvođanski Hrvati, napose iz razloga jer su isti taj koristili i autori knjige.

Osim svojim naslovom, koji upućuje na vrlo zanimljiv sadržaj, ova knjiga privlači pozornost i svojom grafičkolikovnom opremom. Korice oku ugodne plave boje i lik hrvatskog bana Josipa Jelačića, jednog od brojnih uglednika koji su ostavili trag u povijesti vojvođanskih Hrvata, mami čitatelja da je uzme u ruke. Usto, tekstualni dio knjige, koji je odijeljen u cjeline, potkrijepljen je velikim brojem fotografija starijega i novijeg datuma, što dodatno pridonosi njezinu vizualnom identitetu i njezinoj vjerodostojnosti.

Već sâm naslov knjige *Hrvati u Vojvodini u povijesti i sadašnjosti – osnovne činjenice* upoznaje čitatelja kakvu tematiku ona obrađuje. Knjiga je konkretan primjer popularizacije znanosti. Napisana je kao priručnik ili kompendij

(kako je definirano već u uvodu u čitanje knjige) namijenjen širokom krugu čitatelja. On na kratak i jezgrovit način daje osnovne činjenice o Hrvatima u Vojvodini, kako onima koji o njima ne znaju ništa, tako i onima koji već imaju određene spoznaje o njima, ali žele doznati više. Upravo takav populistički pristup pisanju knjige objašnjava zašto njezin sadržaj nije potkrijepljen bilješkama na dnu stranice. No, to nipošto ne umanjuje njezinu vrijednost, jer joj je sadržaj cjelovito i jasno koncipiran, a podatci navedeni u njoj znanstveno su utemeljeni u postojećoj kompetentnoj literaturi i izvorima.

Knjiga je podijeljena na četiri cjeline. Prvu cjelinu s naslovom *Pregled povijesti Hrvata u Vojvodini* napisao je Mario Bara, koji je završio povijest i sociologiju na zagrebačkome Filozofskom fakultetu, a radi kao znanstveni novak u Institutu za migracije i narodnosti u Zagrebu. Prikazao je povijest Hrvata u Vojvodini od srednjeg vijeka do 80-ih godina XX. stoljeća, pri čemu se, osim na migracijske procese koje je na tom području uspio identificirati još u srednjem vijeku, a koji su se u kasnijim povijesnim razdobljima intenzivirali, osvrnuo i na društveni i gospodarski položaj i prilike vojvođanskih Hrvata kroz burna vremena koja su uslijedila. Osobitu je pozornost pridao preporodnim gibanjima u XIX. stoljeću istaknuvši pritom kulturno djelovanje nacionalno svjesnih hrvatskih intelektualaca, među kojima se ističe Ivan Antunović. Veći dio prve cjeline odnosi se na život Hrvata u Vojvodini u XX. stoljeću, odnosno na njihov položaj u Kraljevini SHS, za vrijeme Drugoga svjetskog rata, potom u doba socijalizma, a završio je prikazom prilika krajem 80-ih godina XX. stoljeća i raspadom socijalizma. Na najnoviju povijest nije se osvrnuo, što je i razumljivo, jer se moraju provesti još brojna istraživanja, a potreban je i određen vremenski odmak kako bi se što objektivnije mogle prika-

zati prilike u kojima su se vojvođanski Hrvati tada našli. Za mladog autora Baru pisanje tako sažetog prikaza povijesti vojvođanskih Hrvata nije bio nimalo lak zadatak, tim prije što je trebalo lak zadatak, tim prije što je trebalo umjetno „sjeći“ povijesne regije u odnosu na položaj današnje Vojvodine. Naime, Hrvati u Vojvodini danas čine razmjerno heterogenu manjinsku zajednicu koja se zbog različitih povijesnih okolnosti na područje Vojvodine naselila u različitim razdobljima, najčešće pod subetničkim imenima (Bunjevci, Šokci, Dalmatinci, Karaševci i dr.) i s različitim dijalektalnim značajkama (novoštokavski ikavci, kajkavci, torlaci). Osim toga, prisutna je i teritorijalna i političko-administrativna odvojenost u pojedinim razdobljima, što je pridonijelo tome da su hrvatske subetničke skupine u Vojvodini bile sudionice zasebnih povijesnih integracijskih procesa u suvremenu hrvatsku naciju. Također, teritorij današnje Vojvodine (odnosno njezini dijelovi Srijem, Banat i Bačka) u pojedinim je povijesnim razdobljima pripadao različitim političkim entitetima (srednjovjekovnoj Hrvatskoj, Ugarskoj, Osmanском Carstvu, Austrijskom Carstvu, zatim kratko vrijeme (1848.-1860.) Vojvodstvu Srbiji i Tamiškom Banatu unutar Austrijskog Carstva, Austro-Ugarskoj Monarhiji, Kraljevini SHS/Jugoslaviji, za vrijeme Drugoga svjetskog rata Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (Srijem), Mađarskoj (Bačka), a Banat je formalno smatran dijelom okupirane Srbije pod velikim utjecajem njemačke manjine i upravom Trećeg Reicha, nakon 1945. u poslijeratnoj Jugoslaviji formirana je Autonomna Pokrajina Vojvodina u svojim današnjim granicama, kao dio Republike Srbije. No usprkos svemu, autor je sa svime time izašao na kraj što i ne treba čuditi jer su mu povijest podunavskih Hrvata (Bunjevaca i Šokaca), planske migracije (agrarne reforme i kolonizacije) te sociologija etničkih odnosa po-

dručja njegova znanstvenog interesa.

Autor druge, manje cjeline knjige s naslovom *Hrvati u Vojvodini danas* je Tomislav Žigmanov, publicist i književnik te ravnatelj Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata i ujedno urednik ove knjige, iza kojega stoji zavidan društveno-znanstveni rad. U drugoj cjelini autor čitatelja upozna je s aktualnim položajem ovdašnjih Hrvata, s njihovim današnjim problemima i perspektivama. Prikazuje društveni položaj i pitanje (ne)ostvarivanja ljudskih i manjinskih prava pripadnika hrvatske manjine u Vojvodini od raspada SFRJ do danas. Uz kratki osvrt na povijest i demografske značajke vojvođanskih Hrvata, ta se cjelina ponajprije bavi pitanjem problema, opsega i kvalitete prava koja su oni prije nekoliko godina počeli uživati. Nadovezuje se na prvu „povijesnu“ cjelinu, to više što Tomislav Žigmanov nastavlja ondje gdje je Mario Bara „stao“ – na 90-im godinama XX. stoljeća, s tom razlikom što o njima progovara prije svega s pravnog stajališta. Ne bavi se Bunjevcima koji sebe smatraju zasebnom manjinom u Srbiji, jer je težište ove knjige na hrvatskoj nacionalnoj zajednici. Ova cjelina temelj ima u autorovoj knjizi *Hrvati u Vojvodini danas – traganje za identitetom* objavljenoj 2006. godine u Zagrebu, s tim što ju je autor nadopunio podatcima koji su rezultat novih zbivanja veza-nih za vojvođanske Hrvate od te 2006. kad je navedena knjiga objavljena do 2010. godine.

Vrijednosti tih dviju cjelina dodatno pridonose kratki životopisi znamenitih Hrvata u Vojvodini od XVIII. stoljeća do danas. Među njima su baruni, svećenici, političari, znanstvenici i književnici (Josip Rudić Aljmaški, Josip Jelačić Bužimski, Ivan Antunović, Ilija Okrugić Srijemac, Antun Gustav Matoš, Josip Andrić, Gaja Alaga, Paško Rakić, Petko Vojnić Purčar i Jasna Melvinger). Pri odabiru navedenih ličnosti autori su se

odlučili ograničiti na one koji su živjeli i radili, a neki još uvijek rade, u Vojvodini. S obzirom na to da takvih ličnosti ima još mnogo, ova je knjiga poticaj za daljnje bilježenje životopisa svih onih koji su pridonijeli afirmaciji hrvatskoga nacionalnog identiteta u Vojvodini.

Treća cjelina posvećena je odabiru literature o vojvođanskim Hrvatima te donosi opsežnu bibliografiju knjiga i članaka koji se njima bave. Cilj te cjeline je omogućiti svakome zainteresiranom čitatelju dodatno informiranje o Hrvatima u Vojvodini i upoznavanje s njihovom poviješću, ali i sadašnjošću.

Četvrta cjelina s naslovom *Mreža hrvatskih institucija, ustanova, organizacija i udruga u Vojvodini* donosi dragocjen popis svih hrvatskih institucija i organizacija s njihovim osnovnim podatcima. Razdijeljena je podnaslovima kako bi ti podatci bili što jasnije i preglednije prikazani čitatelju, a oni redom glase: „Manjinsko samoupravno tijelo“, „Katolička crkva“, „Političke stranke“, „Ustanove i organizacije kulture“, „Obrazovanje na hrvatskom jeziku“, „Mediji, glasila i časopisi“, „Ostale nevladine organizacije“ i „Internetske stranice hrvatskih institucija, ustanova, organizacija i udruga u Vojvodini“. Popis su priredile Katarina Čeliković i Ljiljana Dulić Mesaroš, djelatnice Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata. To je vrlo vrijedan doprinos poboljšanju komunikacije među Hrvatima u Vojvodini, ali i izvan nje. Osim toga, na temelju tih podataka lako se dá zaključiti da Hrvati u Vojvodini ostvaruju svoja ljudska i manjinska prava na nekoliko razina (kulturnoj, političkoj, vjerskoj, donekle jezičnoj), a mnoštvo podataka upućuje na nezamarnu aktivnost Hrvata na području Vojvodine unatoč preprekama na koje u ostvarivanju svojih prava nailaze.

Značaj knjige *Hrvati u Vojvodini u povijesti i sadašnjosti – osnovne činjenice* i njezinih autora višestruki je. Hrvati su

manjina u Srbiji o kojima se, uz Rome, vjerojatno najmanje zna, kao i o njihovoj povijesti i doprinosu u različitim područjima društvenog života, pa su u skladu s tim i sadržaji o njima dostupni javnosti malobrojni. S obzirom na to da je ova knjiga sažet uvid u prošlost vojvođanskih Hrvata, čiji je cilj o njoj informirati sve zainteresirane čitatelje, bilo da imaju veze s Vojvodinom ili ne, može se reći da je ona tom zahtjevu donekle udovoljila. Također je znanstveno utemeljeno svjedočanstvo o prisutnosti Hrvata na prostoru Vojvodine od srednjeg vijeka do danas, te je ova knjiga čuvar hrvatskog imena na njezinu području. Nadalje, autori u knjizi ne favoriziraju nijedan regionalni ili subetnički segment vojvođanskih Hrvata. Trudili su se dati podjednaku pozornost Hrvatima i u Srijemu, i Banatu, i u Bačkoj, iako se u svome radu redovito susreću s nedostatkom podataka, osobito kad je riječ o Hrvatima u Banatu. Svakako u obzir valja uzeti i okolnosti u kojima je nastajala ova knjiga. Veliki je uspjeh što je, unatoč krizi i nedostatku materijalnih sredstava, knjiga otisnuta u nakladi od 2.000 primjeraka. Usto, nastala je u vremenu kad je određene standarde i postignuća osobito glede pitanja ljudskih i manjinskih prava vojvođanskih Hrvata teže održati nego postići nove ciljeve. Iako je pisana kao znanstvenopopularno djelo, autori su u njoj na objektivni način iznijeli osnovne činjenice iz prošlosti vojvođanskih Hrvata i pouzdano prikazali njihovu sadašnjost. Naposljetku, ovom su knjigom otvorena nova, još nedovoljno istraženja pitanja iz prošlosti vojvođanskih Hrvata, pa je ona i poticaj svima onima koji su za tu tematiku zainteresirani.

Ivana Andrić Penava

Naco Zelić, *Publikacije bačkih Hrvata – popis izdanja od 1901. do 2007.*, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, Zagreb, 2009., 222 str.

Znano je kako je bibliografska praksa u bačkih Hrvata oskudna i zakašnjela te se stoga svaki pokušaj bilježenja knjižne produkcije može smatrati doprinosom knjižničarskoj struci, ali i općenito kulturi ovdašnjih Hrvata, Hrvata koji su kroz povijest često bili i ostajali na rubu znanstvenih i inih gibanja i procesa u cjelokupnoj nacionalnoj hrvatskoj kulturi. Kako su malobrojne bibliografije u podunavskih Hrvata najčešće plod rada pojedinaca, nastale izvan profesionalnoga institucionalnog sustava, svaki novi pokušaj popisivanja publikacija hvale je vrijedan. Tim prije, jer još uvijek institucionalni okvir u području kulture Hrvata u Bačkoj nije dovoljno razvijen, pa svaki novi bibliografski uradak u značajnom obogaćuje izvore onima koji se bave poviješću i kulturom hrvatskoga naroda, napose pisanom riječi.

Krajem 2009. godine Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu objavila je u 500 primjeraka knjigu Nace Zelića pod naslovom *Publikacije bačkih Hrvata – popis izdanja od 1901. do 2007.* Recenzentice su prof. Dorica Blažević i doc. dr. sc. Sanja Vulić, a urednica je mr. sc. Željka Lovrenčić. Iako autor nije imao namjeru izraditi, u knjižničarskom smislu bibliografiju, on je na 222 stranice dao popis izdanja knjiga kroz cijelo XX. stoljeće i prvih sedam godina XXI. stoljeća, što je podrazumijevalo dugotrajan i ustrajan rad. Gledajući građu uvrštenu u popis objavljenih djela, možemo zaključiti da je autor u samom početku obrade podataka imao veliki problem u odabiranju kriterija prema kojima će neko djelo biti uvršteno ili ne, o čemu svjedoči proslav u kojem se pojašnjavaju glavne odrednice. One su sadržane u